

„Nőt akartam ölni, és kész...”

MIÉRT AKART...? – AVAGY A MÉSZÁROS ÉS A FÉRFI SZEXUALITÁS

A „yorkshire-i mészáros” néven emlegetett Peter Sutcliffe bűnpere kapcsán szinte egyébről sem esett szó, mint hogy milyen motívumai lehettek, hogyan magyarázható mindaz, ami történt. A tárgyalás fordulatairól az újságokban közölt beszámolók elemzésére támaszkodva¹ arra keresek választ, mit vélhettek föltételezni Sutcliffe szexualitásáról, illetve az áldozatává lett nőkhöz való viszonyáról. Arra kívánok rávilágítani, hogy az általában alkalmazott diskurzusok – értsd: azok a keretek, amelyekben belül magyarázatot szeretnének kapni – hogyan tudják szisztematikusan eltorzítani (még ha nem feltétlenül szándéko-

san is) azt, amit a férfiak férfiaságának mibenlétéről gondolunk, s arról, hogy hogyan is fejeződik az ki a szexualitásukban.

A Sutcliffe-ügy kapcsán elég egyértelműen kiderült, hogy a férfiak hajlandók más férfiakkal összeszövetkezni, csak hogy elnyomás alatt tarthassák a nőket. A jogi, pszichiátriai és újságírói „diskurzusok” szószólói – csupa-csupa férfi! – egy olyan világkép kidolgozásában működtek közre, mely eltagadni kívánja a férfiak nőekkel szemben tanúsított erőszakosságát. Sokan fognak majd álláspontom elleni tiltakozásul arra hivatkozni, hogy Peter Sutcliffe megkapta a megérdemelt büntetést; a jogrend tehát eleget tett a tőle elvárhatónak. De a nőket nem menti meg a férfiak erőszakosságától az, ha egy szem „mészáros” lakat alá tesznek. A tárgyalás során megszólaló férfiak mindvégig tagadni próbálták, hogy amit Sutcliffe elkövetett, az annak a férfiakra jellemző agresszív sze-

„I just wanted to kill a woman« Why? The Ripper and Male Sexuality”. *Feminist Review*, 1981. 9. szám (október), 33–40. – Az elemzett bűnper 1981-ben zajlott Angliában: a vádlott 1969 és 1980 között több mint húsz nőt gyilkolt meg, s ezért a bíróság húszszoros életfogytiglani fegyházzal büntette.

xualitásnak a kifejeződése lett volna (engedjük meg: szélsőséges kifejeződése), mely tárgynak tekinti a nőket. Ez a fajta „hárítás” (általánosságban) még akkor is fölmenti a férfiakat, amikor egy konkrét személynek a bűnösségét elismeri. Nem szükséges olyasmint állítani, hogy az általam idézettek megfogalmazó férfiak tudatosan vagy szándékosan fogalmaztak ilyen formában. Egy diskurzus erejét az adja, hogy hegemoniáját elismerik; hogy beszédmódja igaznak, *igazságnak* tűnik; hogy premisszáit és logikáját adottnak tekintik. Sutcliffe tetteire azonban számtalan magyarázat kínálkozott; olyan *jelzések*, melyek az ügy kezelésében érintett férfiak számára nem voltak megragadhatók. Talán éppen azért lettek figyelmen kívül hagyva, mert

(s)zeretjük a büntett elkövetőjét. Ég bennünk az érdeklődés iránta. Hogy’ is ne égne, mikor az Ördög megakadályozza észrevennünk, hogyan is csillog a szemünk, amikor felebarátunk szemében észrevevesszük a szálkát, s ilyenformán kicselez minket. (*Observer*, 1981. május 24.).²

Minket, nőket, talán nem vakít el ennyire ez a csillogás. Amit Sutcliffe elkövetett, van annyira rémséges, hogy habozás nélkül használjuk föl a bírósági tárgyalás egész anyagát arra, hogy segítségével rámutathassunk: napjaink férfiaság-ideáljá-

nak milyen elborzasztó következményei vannak, lehetnek. A férfiak az őket illető „nemi” elvárásoknak különféle módokon igyekeznek megfelelni. A legtöbb férfi Sutcliffe-től eltérő módon viselkedik, s a tanulmányunkban bemutatott diskurzus-változatok kiválóan alkalmasnak bizonyulnak arra, hogy azt sugallják számukra: nagyon is mások ők, mint egy „mészáros”-féle. Ha azonban kimutatnánk, mi-
ben hasonlít egymásra Sutcliffe és a többi férfi szexualitásának „fölépítettsége”, akkor világosabb lehetne a férfiak számára, hogy a férfiaságról alkotott patriarchális diskurzusok újratermelése nem csak a nők elnyomására szolgál. Nekik maguknak sem kedvez.

Mivel Sutcliffe beismerte, hogy az áldozatok életét kioltotta, azonban *csökkent beszámíthatóságára* hivatkozva gyilkosság helyett emberölés vádjával kívánt bíróság elé állni, a bűnvádi eljárás – meglehetősen szokatlan módon – akörül forgott, „milyen volt a vádlott elmeállapota a gyilkosságok idején” (1981. május 1.).³ Az esküdtszék elé Sir Michael Havers, a vád képviselője a következőképpen terjesztette be a vádat.

Olyan bűnöket követett el, melyek túlmennek az ésszel fölfogható határán. De vajon azt jelenti-e mindez,

hogy örült elmebeteggel van dolgunk? Vagy csak elvetemülten gonosz emberrel?

Magyarán: „indítékok keresésével, magyarázatokkal, indoklásokkal van dolgunk. Ezek között olykor nagyon nehéz különbséget tenni” – mondotta az esküdteknek a bíró, amikor arra kérte őket, vonuljanak vissza döntéshozatalra (1981. május 21.). Az esküdtszék – s ekként, ezzel logikus összhangban a vád, a védelem, a szakértő tanúk, nemkülönben az újságírók – feladata az volt, hogy megértsék, mivel magyarázhatók Sutcliffe tettei, mi vihette őt arra, hogy elkövesse őket. Tizenhét nappal később, az esküdtek – tíz a kettő ellenében – összesen tizenhárom nő meggyilkolása ügyében mondták ki bűnösnek a vádlottat. (Hét további áldozat elleni gyilkossági kísérletben Sutcliffe már korábban beismerte bűnösségét.) Éppen e miatt bizonyul a tárgyalás különlegesen alkalmasnak arra, hogy illusztrálja a szexualitásról folytatott patriarchális diskurzus létezését. Az erre szolgáló bizonyítékok ott találhatóak a Sutcliffe előadta tanúvallomásokban és más, laikusok előadta beszámolóiban; a pszichiátriai bizonyítékokban, melyek tanulmányozásával ezt a „paranoid skizofréniát” kitapogatni óhajtották; azoknak a bizonyítékoknak az elemzésében, amelyekkel a vád, illetve a védelem a

vádlott lépéseit gonoszságként vagy elmeháborodottságként kívánta előterjeszteni. Végezetül, ne felejtjük el, a végeredményre az is kihatással lehet, hogy a bíró hogyan terjeszti az ügyet az esküdtek elé. Adott esetben arra bízta őket, ha arról lennének meggyőződve, hogy Sutcliffe

tényleg abban a hiszemben cselekedett, hogy neki Istentől kapott küldetése a prostituáltak életének elvétele, valamint ha minden egyes áldozata megölésekor szentül hitte, hogy az illető nő valóban prostituált, akkor a korrekt ítélethozatalnak valószínűleg emberölés büntetést kell megállapítania (1981. május 21.).

Mi, nők, már csak az után szembe-sülhetünk ezekkel a következtetésekkel, hogy az újságírók – akik esetünkben kivétel nélkül mind férfiak – az egészet ki ne dolgozták volna érdekesítő, publikálásra érdemes sztorivá.

A férfiak „természetes” szexualitása

A laikus, a jogi, pszichiátriai és újságírói diskurzusok mind osztoztak abban a feltételezésben, hogy miben is áll a „normális férfi szexualitás”. Ennek kifejtésére általában nem került sor, bár mibenléte kikövetkeztethető volt a feltett kérdések meg-

fogalmazásából. Ám egy újságíró, bizonyos Piers Paul Read explicitte tette a háttérben megbúvó föltételezést, amihez némi „tudományos szakértelmet” is segítségül hívott.

Amint arról Anthony Storr beszámol *Human Agression* című könyvében, „a hím szexualitás – a maga üldözésre és behatolásra mutató primitív igényével – az agresszivitás fontos elemét hordozza; olyan elemet, melyet az ennek megfelelni kívánó és magát ennek alávető nő elismer, egyszersmind megfelelően reagál is rá.” (*Observer*, 1981. május 24.).

Amilyen mértékben igaz, hogy ezt a feltételezést nem szokás kétségbe vonni, oly mértékben igaz, hogy a patriarchális diskurzus újratemlődik, s megerősítést nyer az ilyen bírósági tárgyalások során. Ha a Sutcliffe cselekedeteinek érthetővé tételére vonatkozó kísérlet sikere attól függhet, mennyire fogadják el az emberek ezt az „igazságot”, akkor azt mondhatjuk: a szexuális erőszak (a férfiak nők fölött gyakorolt elnyomásának legszignifikánsabb és mélyen gyökerező formája) elfogadása megkérdőjelezetlenül érvényesülhet. Az egyik lehetséges eljárás annak kinyilvánítása lehet, hogy a „Mészáros” *abnormális* jelenségnek tekinthető, aki csak a közte és a többi ember között létező különbségre való hivatkozással „magyarázható”

(ami azt jelenti, hogy a *normális* férfiak szexualitása és nőkhöz való viszonya problémátlan tekinthető/tekinthető). Erre a konszenzusra azért kerülhetett sor, mert a gyilkosságok hihetetlen száma ezt lehetővé tette. Ha úgy vesszük, bármely ember, aki húsz nőt gyilkol meg (vagy legalábbis ennyi legyilkolására törekszik), az a normálistól, „átlagostól” eltérőnek minősíthető. Az ilyen aberráció megértésére szolgáló érvektől azt várjuk tehát, hogy magyarázatul szolgálnak a normális emberektől való eltérés ilyen mértékére. Ha „őrült”, ez számszerűsíthető értelemben megkülönbözteti őt a többi embertől. Ha csak a „gonosz” lakozik benne, akkor már nehezebb másokat fölmenteni. Akkor magyarázni kellene, mi tette őt mássá.⁴ Minekutána nem sikerült adekvát magyarázattal előhozakodni, a sajtó föl hagyott az „elmeháborodott” variáns erőltetésével, s helyette a „normális embert” láttatta benne, olyan újságírói „klišé” segítségével, mint a „Mindenkinek, aki ismerte Sutcliffe-et, azt tartotta róla, hogy ideális apa lenne belőle” (1981. május 23.).

Elmebeteg?

Egy szignifikáns különbség adódhat abból, ha Sutcliffe gyilkosságainak okát keresve az *elmebeteg* magyarázathoz fordulunk a *gonosz* helyett.

Miközben a „gonosz” címke csak akkor alkalmazható, ha a tetteknek a morális – azaz *társadalmi természetű* – tartalmait képesek vagyunk fölfogni, az „elmebeteg” olyan címke, amelyet úgy használunk, mintha önmagában elégséges magyarázattal szolgálna. Olyasfajta diagnózis, mely gondosan kerül ki annak tisztázását, hogy a tettek mi a tényleges tartalma, s így gondosan elkerüli azt is, hogy észre kelljen vennie az egyén és a társadalom közötti kapocs létét. A pszichiátria e helyett a biológiában keresi az okokat. Dr. MacCulloch pszichiáter szakvéleményében előadta: „Gyanítom, fennáll az összefüggés (egy Sutcliffe által elszenvedett motorbaleset és az elmebetegsége között) és valószínűleg szervi károsodás állhat fenn” (1981. május 19.). Mindazonáltal a pszichiáterek, amikor magyarázatot kerestek, Sutcliffe a maga „isteni küldetéséről” vallott elképzelésére támaszkodtak. A védelmet képviselő Chadwin ügyvéd beszámolója szerint „meg kellett győznie az esküdteket, hogy Sutcliffe, amikor ölt, őszintén hitt abban, hogy erre Istentől kapott utasítást” (1981. május 20.). Ez pedig arról tanúskodik, hogy elmeállapota zavart volt, aminek fontos szerepe van a „paranoid skizofrénia” diagnózis meghozatalában.⁵ Senki nem mutatott rá arra, ami szerintem nyilvánvaló melléfogás a pszichiátriai érvelésben: az arra való hivatkozás, hogy

zavart volt az elmeállapota, semmiképp sem magyarázza, miért mondta egy hang Sutcliffe-nek azt, hogy nőket öljön. Mindegy, hogy ez a hang Isten hangja volt-e, vagy az Ördögé, vagy Sutcliffe a benne magában fortyogó gyűlölet hangját hallotta-e ki belőle. A „most ezt kell csekedned!” utasítás tartalma egy általános érvényű, igazolhatónak tekintett nőgyűlöletből vezethető le. A pszichiátriai diskurzus egyike volt azoknak az eszközöknek, melyek alkalmazása révén a jogi eljárás kikerülhette azt, hogy a férfi erőszakosság tényére vonatkozó kényelmetlen kérdéseket kelljen föltennie.⁶ Például, amikor dr. MacCullochtól megkérdezték, mit gondol, mi készíti arra Sutcliffe-et, hogy nőket öljön, azt válaszolta: „Azt hiszem, hogy az isteni küldetés”. Amikor továbbfaggatták, kifejtette: „Jól tudjuk, hogy skizofrénia esetén elkövetnek gyilkosságokat. Ezek gyakran rendkívül bizarr gyilkosságok, és éppen a skizofrénia természetéből következik, hogy lehetetlen logikus magyarázatot adni, miért követték el őket” (1981. május 19.).

Gonosz?

A vádnak az az álláspontja, hogy Sutcliffe nem elmebeteg, hanem gonosz, azt jelentette, hogy bizonyítaniuk kell: Sutcliffe támadásai mögött valamilyen „szexuális kompo-

nensnek” muszáj állnia. Ezt, illetve az „isteni küldetésre” való hivatkozást egymást kizáró hipotézisnek tetelezték. (Abból a tényből azonban, hogy Sutcliffe brutális támadásai kizárólag nők ellen irányultak, a feminista elemzés könnyen juthat arra a következtetésre, hogy mindez nem igaz: nincs feltétlen ellentmondás a nők megölésére serkentő „parancs” és a férfi szexualitásának valamilyen problémája között.) Érvelésük „logikája” nagyon is jól szemlélteti a férfiak szexualitásáról kiépült feltevéseket. Dr Milne pszichiáternek azt az álláspontját, hogy Sutcliffe „támadásainak nem volt mögöttes szexuális komponense”, a vádat képviselő Ognall ügyész a következőkkel kérdőjelezte meg.

Mr. Ognall egy 20 centiméteresnél is nagyobb csavarhúzóval mutatott föl, amelyet, mint mondotta, a vádlott háromszor döfött bele Josephine Whitaker hüvelyébe. Ez egyértelművé teszi, hogy a legaljasabb kegyetlenséggel van dolgunk, amit azért követett el, hogy szexuálisan kielégüljön (1981. május 15.).

Nos, igen, Sutcliffe tette a „legaljasabb kegyetlenség”. Az pedig, hogy valami bizonytalan „szexuális komponens” létezése egyáltalán fölvetődhetett, nem jelenthet mást – legalábbis az ilyen férfiak számára –, mint szexuális kielégülés bekövet-

keztét. A férfi szexuális vágy makulátlan késztetés, melyért a biológiai természet felelős, nem pedig a társadalom. Így hát, mivel „semmi nem utal arra, hogy a gyilkosságok szexuális kielégülést hoztak volna Sutcliffe számára”, nem beszélhetünk arról, hogy az egészben nyoma lehetne szexuális komponensnek. Sir Michael Havers így juthat el a maga kifacsart, torz végkövetkeztetéseihez.

Miért döfött bele szerszámmal az egyik áldozat vaginájába? Miért döfött oly gyakran kést áldozatai mellébe?... Szexuális kielégülést nyert volna e sebesüléseket okozván?... Ha igaz az, hogy undorodott a prostituáltaktól, ha igaz, hogy fortogott benne a velük szemben érzett gyűlölet, akkor hogyan történhetett meg, hogy közösült az egyik áldozattal?... Be nem áll a szája a „küldetéséről”, aztán meg egyszer csak előkerül a csinos kis Helen Rytka, és „jól megprűtyköli”?! (1981. május 7.).

Érvelése a következőkben foglalható össze. Az áldozat (mint szexuális tárgy) vonzereje hívja életre a férfiban a szexuális késztetettséget és a kielégülés vágyát (szinte mindig erre szokás hivatkozni nemi erőszak esetén, hogy a férfit fölmentsek minden felelősség alól). Ő pedig nem képes fölismerni a szexualitás megnyilvánulásában kifejezésre jutó társadalmi jelentéstartalmakat.

Sutcliffe azonban világossá tette, hogy ismeri ezeket, amikor így fogalmazott: „Hogy őszinte legyek, azért téptem le róla a ruhát, hogy egyfajta szexuális bosszút álljak rajta” (1981. május 7.).

Szexuális bosszú

Mit bosszult meg Sutcliffe, és kin állt bosszút? Az olyan érzések, melyek a patriarchális kapcsolatok termékei, s nők elleni erőszak jár a nyomukban – nem vezethetők vissza elszigetelt okokra; olyan okra pedig, hogy „motorozott és betört a feje”, vagy hogy „isteni parancsszó vezérelt” végképp nem. Ami a szexhez való viszonyát és a prostituáltakhoz fűződő kapcsolatát illeti, Sutcliffe története valójában meglehetősen tipikusnak mondható. Felvágós történeteket mesélt a barátainak prostituáltakkal való kalandjairól. Egyik barátjának arról mesélt, hogy „két csaj előző éjszaka egészen az autójáig követte... az egyiket a hátsó ülésen dugta meg, a másikat a motorháztetőn” (1981. május 8.). Hogy a férfiak mennyire magától értődőnek tartják a férfi-erőszakot, az kiderül egy másik férfi tanúvallomásából, aki gyakran volt társa Sutcliffe-nek „vörös lámpás portyázásain”. A tárgyalóteremben a férfi a következőket adta elő: „Azt mondta nekem, hogy szobára ment a nővel. Úgy emlékszem, arról is be-

szélt, hogy leütötte a nőt. ... Elő is vett a zsebéből egy harisnyába tekert fél téglát” (1981. május 8.).

A tanú ezt elég normális dolognak tekinthette, mert bár látta a „bűnjelét”, semmit nem lépett a továbbiakban. A patriarchális diskurzus természetesnek tartja (s nem lát kivetni valót benne), ha a férfi szexualitásában van egy csöpp erőszakosság. Ha így vesszük, Sutcliffe normális. De mi késztette arra, hogy öljön? A férfi szexuális erőszakossága úgy értendő, hogy a „férfiasság” érvényesítését abban látja, ha hatalmat tud gyakorolni egy nő fölött. Sutcliffe legelőszőr az után ölt, hogy egy prostituált, miután nem sikerült elég gyorsan erekciót produkálnia, azt vágta a fejéhez: „kibaszottul használhatatlan vagy” (1981. május 7.). Amire ő – mint mondta – eszméletlen dühbe gurult, tombolni kezdett, nekitámadt és megölte. Önnön maszkulinitásába vetett hitét nyilvánvalóan súlyosan kikezdte, hogy alkalmatlannak bizonyult egy nő szexuális kielégítésére, s emiatt az nem átallotta kigúnyolni őt. Ez pedig csomó férfiban, aki a tárgyaláson megfordult, szimpátiát kelthetett iránta.

Nem nehéz belátni, hogy a frusztrációnak, megaláztatásnak és büntudatnak ez a kevercse dührohamot válthatott ki, a dühroham pedig nemcsak bossz-

szúvagyba torkollhatott, hanem abba is, hogy – ha testileg nem, de lélekben legalábbis – kielégítse szexuális fölajzottságát (*Observer*, 1981. május 7.).

Sir Michael Havers, aki hasonló módon értelmezte a történetet, így nyilatkozik a prostituált viselkedésmódjáról: „Hát nem a provokáció klasszikus példájával van dolgunk?” (1981. május 20.). Azzal, hogy az áldozatot minősíti hibásnak, Havers is cinkossá válik annak a fenyegető felismerésnek az elleplezésében, hogy ha egy férfinak gúnyt űznek a szexuális potenciájából, az akár ölni is képes lehet. Havers tehát megkezdte, hogy választ keressen a *miértre* – miért ölt meg Sutcliffe egy csomó nőt? Ha ugyanis erre választ próbálna találni, neki is, férfiak tömegeinek is szembe kellene nézniük a maszkulinitásuk problémájával. A férfi férfiaságának jelképe az erekcióra való képesség. Az ezzel a képességgel való rendelkezés mutatja, hogy ő igenis valaminő hatalom birtoklója. Nem véletlen, hogy a „képesség” (*potentia*) és a „hatalom” (*potestas*) szó etimológiailag ugyanarra a töre vezethető vissza. Mint Sutcliffe maga mondta: „amikor szexuálisan bosszút állt, elégedettség töltötte el, s úgy érezte, igazságot szolgáltatott magának” (1981. május 7.). De továbbra is vadászott nőkre, s megölte őket. Vajon azok is „provokálták”?

A nők tehetnek róla

Próbálták is prostituáltakat – ők estek leginkább áldozatul – mindezt felelőssé tenni. Provokáltak! De a vádaskodás az általánosított áldozatra, a nőre *mint nőre* vonatkozik. A „szexuális komponens” keresgélése egyenes úton vezetett el Sutcliffe feleségéig. Ha a férfi természetes szexuális készlettségének kielégítésére azok a nők kínálnának megoldást, akiknek ez kötelességük lenne, akkor nem is volna semmi baj.⁷ Dr. Milne ezért nyilatkozhatott úgy, hogy

ő maga igen gondosan próbálta földeríteni, vannak-e szexuális komponensek az emberölések mögött. Számára egyértelműnek tűnt, hogy sem Sutcliffe-nél, sem pedig a feleségénél nem lehetett szó szexuális devianciáról (1981. május 7.).

A pszichiáter elfogadta Sutcliffe-nek azt az állítását, hogy sosem volt erőszakos a feleségével, így nem is próbált vizsgálni, milyen volt a vádlott és felesége közötti viszony. Sonia Sutcliffe esetében már nem mutatkozott ennyire kíméletesnek. Annak megállapítása után, hogy korábban volt már nála jele elmezavarnak, a szakértői vélemény így folytatódik:

Nem mutatta jelét annak, hogy betegsége továbbra is főnnállna, de a dr.

Milne-nel folytatott beszélgetésekben húzódozás nélkül beismerte, hogy időnként indulatosnak mutatkozott, és nehezen kezelhetőnek, és azt is beismeri, hogy gyakran cikizte és provokálta a férjét (1981. május 7.).

Figyeljünk fel arra, hogy a „de [...] húzódozás nélkül beismerte” nyelvi szerkezet milyen finoman utal arra, hogy a nő tehet mindenről. Sokszor előfordul ugyan, hogy rejtve marad, milyen következtetés levonásáig illik magunktól is eljuttunk, itt azonban Havers államügyész nyíltan ki mondta.

Vagy azért alakult így (mármint Sutcliffe viselkedése), mert a házasságkötés után sora rosszra fordult? Vajon a felesége, Sonia – saját betegsége okán – olyan lehetetlenül kezdett volna viselkedni, hogy a férfi egyszerűen rettegett attól, hogy haza kelljen mennie otthonába? (1981. május 20.).

A sajtóban nagy vihart kavart egy, a börtönben dolgozó felügyelőtől származó információ (melyet a bíró nem vélt szükségesnek figyelmen kívül hagyandónak minősíteni, bármennyire irrelevánsnak bizonyult is). A börtönfelügyelő azt nyilatkozta: „az engedélyezett látogatásokon Mrs Sutcliffe vette kezébe az irányítást, ő szabta meg a témákat”, s ebből következően ő úgy ítélte meg, hogy ezekben a helyzetekben rendre a fe-

leség volt „ura a helyzetnek” (1981. május 20.). Vagyis Sutcliffe-et olyan férfinak mutatták, akin a felesége „sárkánykodik”, s akit éppenséggel az hajszol bele rettenetes dolgok elkövetésébe, hogy a felesége állandóan packázik vele.⁸

Érdemes odafigyelnünk arra, hogy Peter Sutcliffe hogyan viselkedett Soniával. Rögeszmésen féltékenykedett, nemegyszer olyanokat fantáziált, hogy Sonia igazából prostituált. De ahelyett, hogy fölróttá volna Sutcliffe-nek, a pszichiáter ezt téveszmének minősítette, vagyis azoknak a jelenségeknek a kategóriájába sorolta, amelyeknek nincs és nem is lehet magyarázatuk.

A női szexualitás

Sutcliffe arra való hivatkozására, hogy őt „Isten arra buzdította, hogy pusztítsa el a Föld szennyét, söpredékét, mindazokat, kik nem tudják a társadalom előtt igazolni, mi keresnivalójuk is van a világban”, természetesen mohón lecsapott a sajtó. Az a sajtó, mely viszont teljesen elmulasztotta fölhívni az olvasó figyelmét arra az inkonzisztenciára, hogy Sutcliffe számára csak prostituáltak estek ebbe a kategóriába (viszont, mondjuk, azok a férfiak, akik használták őket, s visszaéltek velük,

azok nem). Amint arra prostituáltak és feministák egyaránt felhívták a figyelmet,⁹ a prostituáltak és a „minden vonatkozásban teljes tiszteletet érdemlő” női áldozatok közötti megkülönböztetés teljesen egyértelművé tette mindenki számára, hogy a prostituáltak élete kevesebbet érő, s hogy Sutcliffe őket a világból kiirtandónak minősítő küldetéstudata „valahogyan” azért mégis csak igazolható. Így értendő Sir Michael Havers azon mondata, mely szerint „Sutcliffe áldozatai között volt néhány prostituált, de az egész ügynek talán az a leginkább szomorú vonatkozása, hogy többen meg nem voltak azok” (*West Indian World*, 1981. június 6.).

Az ítélet szempontjából rendkívül fontosnak bizonyult annak eldöntése, vajon Sutcliffe hitt-e abban, hogy valamennyi áldozata prostituált volt. Sir Havers a következőket közölte vele: „A maga által előadott történet kapásból szemétdombra valónak bizonyult volna, ha azt mondta volna a dokiknak, tudja, hogy hatan közülük nem voltak prostituáltak” (1981. május 13.). Ezt csak az teszi érthetővé, hogy a társadalomban domináns diskurzus a prostituáltakról azt tartja: ők nem „ártatlanok”. Ami megint csak az áldozatokra hárítja a felelőséget, s ezt maga Sutcliffe is így próbálta magyarázgatni.

Nemegyszer előfordult (amikor olyan nőket ölt meg, akik nem voltak prostituáltak), hogy a *Hangról* azt gondolta: ez az Ördög hangja. De bizonyossággal töltötte el őt prostituált mivoltukról a járásuk. Pontosan tudta ebből, hogy nem ártatlanok (1981. május 7.).

Valójában mindig egyformán vélekedett áldozatairól. „Tisztában voltam azzal, hogy Josephine nem prostituált, de akkor ez nem érdekelt engem. Egyszerűen nőt akartam csak ölni, és kész”. Valamint: „ekkor ráébredtem, arra van készítenem, hogy nőt öljek” (1981. május 7.). Szó nincs már „a Föld szennyéről”. Az van, hogy „nőt akartam ölni, és kész”. Miért vonatkozhat e készítés bármely nőre? A magyarázat: a nők szexualitásáról való vélekedés. Sutcliffe úgy gondolta, képes „a járása alapján” eldönteni minden nőről, hogy ártatlan-e vagy sem, bűnös-e abban, hogy *van* szexualitása. Ebben a társadalomban a prostituáltak jelképezik a szexualitást. A nők vagy ártatlanok, vagy bűnösök. Vagy szűzek, vagy kurvák. Vagy Szűzmáriák, vagy almaevésre buzdító Évák. Vagy hitvesek, vagy szeretők.¹⁰ E párosításokban rendre a második elem az, amely szexualitása miatt bűnösnek ítélfelhető. Szűz Mária vallásos kultusza szerint a feleséget/anyát mindig aszexualisnak ábrázolják, így keltve életre azt, aki nincs, azt a valakit, akinek nincs szexualitása, mégis ter-

mékenynek bizonyul. Sutcliffe nem bizonyult képesnek arra, hogy távol tartsa magát Soniától. Állandóan az járt a fejében, hogy Soniának szexuális kapcsolata van más férfakkal, és azt képzelte, hogy Sonia prostituálja magát. „De a *Hang* megnyugtató”, és „biztosított arról, hogy Sonia rendes lány, és a prostituáltak tehetnek mindenről” (1981. május 12.).

Sutcliffe gyűlölte a nőket szexualitásuk miatt, s miközben tagadta, hogy feleségének is van szexualitása, mindezt a prostituáltakra vetítette ki. A női szexualitás azonban rögeszmésen foglalkoztatta. A férfiak ugyanis hajlamosak arra, hogy a nők szexualitásával mérjék össze a sajátjukét, s mivel minden egyes alkalommal meg kell ezt tenniük, így aztán férfiaságukban mindig bizonytalanok maradnak. Sutcliffe-nek a *szexuális bosszúvágy* kielégítésére egyetlen gyilkosság nem bizonyult elegendőnek.

Azok a diskurzusok, amelyek a nőket szexuális tárgynak láttatják, melyek fölött a férfiaknak kötelességük uralkodni, elárasztják a kultúrát. Ott rejtőznek a szexista viccekben, az erőszakot bemutató pornográfiában, a férfiak nagyzólo hetvenkedésében. Ezek nemcsak szex-tárgyként szólítják meg a nőket, a hirdetésekben, de nagyon gyakran a ragadozó természetű férfit kínálják fel követen-

dő példaként a férfi közönségnek. A plakátok arra buzdítják a férfiakat, hogy éljék ki a szexualitásukat, ejtsék zsákmányul a szex-tárgynak tekintett nőket. Azt várják el tőlük, hogy a szexualitásukon keresztül álljanak helyt magukért. Amint azt fentebb említettem, a nőben nem kizárólag csak szex-szimbólum látható. A férfiak öröklődnek a nő iránt érzett hódolat, függeni akarás és gyűlölet között, és reakcióik ellentmondásosságát különféle módokon próbálják föloldani. Mint Sutcliffe esetében is, az ezekből az elemekből kialakuló nőgyűlölet hozzájárulhat egy olyan szélsőséges vágyhoz, hogy a nő szexualitását keményen büntessük meg. Az a patriarchális diskurzus, amely természetesnek könyveli el, hogy a férfiak szexualitása agresszív, legitimálja ezt a vágyat. A tárgyaláson fölbukkanó ügyvédek, pszichiáterek és újságírók mind ennek a diskurzusnak az elemeiből építkeztek. De a *Hang*, amely Sutcliffe-et vezérelte, nem Isten hangja volt, s nem is valamely téveszméé, hanem az utcai reklámplakátoké, az újságos boltok kirakataié, a pornográfiáé, a mozifilmké. Ez a *Hang* ott cseng társadalmunk minden férfijának fülében – és ebben az értelemben igaza van a feminista szlogennek, miszerint „potenciálisan minden férfi nők megerősakolója”.

FORDÍTOTTA LÉDERER PÁL

1. Meg se próbáltam valamennyi brit sajtóterméket nyomon követni. A „minőségi” sajtó – mint amilyen a *Guardian* is – jóval kevésbé szenzációhajhász, és érvelésmódját tekintve többnyire lényegesen kevésbé mutatkozik „ütősen” szexistának is. Ha az, amit az itt fölhasznált cikkek alapján kiolvasni vélek, megállja a helyét, akkor a megállapításaim az esettel foglalkozó valamennyi írásra igazak lehetnek – kivéve, természetesen, a feminista megközelítésű cikkeket.
2. Az idézet Jungtól való. Lásd Peter Schmid interjút Junggal: „The Post-War Psychic Problems of the Germans”. *Die Weltwoche*, Zürich, 1945. május 11. In William McGuire – R. F. C. Hull: *C. G. Jung Speaking*. Princeton University Press, Bollingen Series 97, 1987. (A ford.)
Az *Observer* cikke ezzel az idézettel ért véget. „Talán annak burkolt felismerését jelentheti ez, hogy a férfiak – mint csoport – felelősek ebben; hogy a férfiaság napjainkban divatos eszményében van a hiba, s többé talán már nem az áldozatot fogják hibáztatni.”
3. Hacsak más adat nincs feltüntetve, a zárójelek között szereplő dátumok a *Guardian*ban megjelent cikkek megjelenésének időpontjára vonatkoznak.
4. Az ítélethozatal után sokan kérdezték, miért egyezett volna bele Sir Michael Havers abba – arra hivatkozva, hogy „ez kevesebb fájdalmat okozna az áldozatok családjainak” (1981. június 5.) –, hogy a bűncselekményt emberölésnek minősítsék, amikor ezek

- a családok egyértelműen leszögezték kívánságukat, hogy „igazság tétesék”, s úgy gondolták, hogy erre nem kerülne sor, ha Sutcliffe megússza „emberöléssel”. Haversnek minden bizonnyal más indokai voltak. Csak spekulálni tudok, de érveim alapján valószínűnek tűnik: a férfiak számára sokkal kényelmesebb lett volna, ha Sutcliffe elmebetegségének lehetőségé soha nem kérdőjeleződik meg. Mi másért fordulhatott elő, hogy a tárgyalásokon négy pszichiátert is meghallgattak, s ők – olyan tárgyi bizonyítékok alapján, melyekről a jogi eljárás során s a tényleges ítélethozatalban rendre kiderült, hogy hiányosak, részrehajlók és torzítottak voltak – egyhangúan elmebetegnek nyilvánították a vádlottat?
5. A dr. Milne által említett egyéb tünetek meghökkentően hasonlítanak a normális maszkulinitás jegyeihez. „Folyton a prostituáltak körül jártak a gondolatai. Túlságosan is igyekezett fegyelmезetten viselkedni. Hiányzott nála a logikus gondolkodás képessége. Képtelen volt fölismerni, mik lehetnek tevékenységeinek belső mozgatórugói. Úgy érezte, valaki felügyeletet gyakorol a gondolkodása fölött. Gondolkodása és észlelése gyakran zavartnak mutatkozott” (1981. május 20.). Ezt követően hosszasan foglalkozik azzal, milyen féltékeny volt Sutcliffe a feleségére.
 6. Az efféle diskurzusnak hosszú a története. Pierre Rivière esetében Foucault (1975) jól dokumentálja, hogy 1835-ben nagyjából hasonló körülmények kö-

zött fordultak ehhez a típushoz. Lásd Michel Foucault: *Én, Pierre Rivière, aki lemészároltam anyámat, húgomat és öcsémet. Egy XIX. századi családgyilkosság* (fordította Ádám Anikó és Lóránt Zsuzsa). Józseveg Műhely Kft., 1999.

7. A per befejezte után Sutcliffe apja annak a véleményének adott hangot, hogy az egész ügyre nem került volna sor, ha Sutcliffe egy más nőt vett volna feleségül.
8. Sutcliffe serdülőkkora kapcsán az édesanyjára próbálták kenni a hibát. Amikor aztán kiderült, hogy „sokkal inkább kedvelte az édesanyját, mint az apját” (1981. május 7.), gyorsan ejtették a témát.
9. Azt a tényt, hogy prostituáltak és feministák a bűnvádi eljárás keretein kívül tüntetni kezdtek ennek elismer-

tetéséért, a sajtó gyakorlatilag elhallgatta.

10. Read az *Observer*-ben (1981. május 24.) hivatkozik is a nőkről alkotott képnek erre a dichotóm jellegére, de ezt speciálisan Sutcliffe katolikus hátterének tulajdonítja. „Kétségtelenül van a katolikusoknál egyfajta hajlam arra, hogy megzavarodjanak ettől az ellentmondástól, s úgy keressenek kiutat belőle, hogy a nőket két kategóriába sorolják (tisztá ártatlanságú, illetve összevissza kurválkodó). Az egyiket szeretjük, a másikat kívánjuk.” Ez, meglehetősen igaz katolikus férfiakra is, de itt azt a célt szolgálja, hogy elleplezze a jelenségnek a szexualitásról folytatott patriarchális diskurzusokban való *általános elterjedtségét*.

© Fortepan, Schoch Frigyes, 1903

AJÁNDÉKOZZON ÉLET ÉS IRODALMAT!

Lepje meg családtagjait, barátait, üzletfeleit
Élet és Irodalom-előfizetéssel!

Rendelje meg igényes grafikai kivitelű ajándék-
utalványunkat, s adja át annak, akit tartalmas
és maradandó ajándékkal kíván megtisztelni.

Hónapokon át mindig Önre emlékezteti majd őt
a hetenként érkező *Élet és Irodalom*.

Az ajándékutalvány
megrendelhető,
illetve megvásárolható
a szerkesztőségben:

1089 Budapest,
Rezső tér 15.,
tel.: 210-5149,
210-5159,
fax: 303-9241,
e-mail:
lapterjesztes@es.hu,
es@es.hu

Az előfizetés díja: negyedévre
6300 Ft, fél évre **10 800 Ft**,
egy évre pedig **19 860 Ft**

VEGYE MAGÁNAK A BÁTORSÁGOT!

DE MÉG JOBB, HA ELŐFIZET

Még sosem volt ilyen fontos.

Sem Önnek, sem nekünk.

Fizessen elő most egy évre **11 190 forint kedvezménnyel*** mindössze 21 960 forintért a Magyar Narancsra, és nem csak bátorságot kap tőlünk, de a legtöbb helyen **20 százalékos kedvezményre** jogosító Magyar Narancs Olvasókártyát is!

*Az áruspéldányhoz képest.

SZÁMOLJON VELÜNK!

egy szám újságárusnál: 650 Ft

egy szám éves előfizetőknél: **430 Ft**

ELŐFIZETÉSI ÁRAK:

negyedév: 6 600 Ft

fél év: 12 000 Ft

egy év + olvasókártya: 21 960 Ft

20% kedvezmény:

Belvárosi Színház | Bethlen Téri Színház | Cirko-Gejzír | Fonó Budai Zeneház | Irók Boltja | Jurányi Ház | Katona József Színház és Kamra | Ludwig Múzeum | Örkény Színház | Petőfi Irodalmi Múzeum | Radnóti Színház | Székény Színház | Trafó

10% kedvezmény:

Tengerszem Tűrabolt | Tranzit Art Café

Részletek:

www.magyarnarancs.hu/elofizetes

MAGYAR NARANC'S